

Садовий Р. О.

курсант Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Дуда Є.В.

курсант Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗВИЧАЙ ЯК РЕГУЛЯТОР ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Цивільні правовідносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту. Звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але усталене у певній сфері цивільних правовідносин. Метою роботи є аналіз ролі звичаїв у регулюванні цивільних правовідносин.

Переоцінити значення Цивільного кодексу України в життя країни дуже важко, як відомо, хороший Цивільний кодекс рухає вперед економіку країни, допомагає їй, надійно захищає права громадян. Недарма кодифіковані законодавчі акти називають ще й «другими Конституціями».

Однак окрім норм права, що містяться в актах цивільного законодавства, здійснення цивільних прав та виконання цивільно-правових обов'язків регулюється і іншими соціальними регуляторами. Адже право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й такі соціальні регулятори, як норми моралі, традиції, звичаї і т. д., які легітимізувались суспільством та зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства [1].

Серед всіх соціальних регуляторів особливе місце займають звичаї. Так, відповідно до ст. 7 ЦК України, цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема і звичаєм ділового обороту. Звичаєм вважається правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є стійким в певній сфері цивільних відносин. Звичай може бути зафіксований у відповідному документі. При цьому, як впливає з норм ЦК України, звичай, що суперечить договору або актам цивільного законодавства, у цивільних відносинах не застосовується. На думку Р.А. Майданика, звичай є первинним або базовим джерелом українського права, від якого пішли всі інші джерела, та в якому є критична точка всіх інших джерел права [2, с.44].

Звичай в цивільному праві розглядається як первинне джерело права, взагалі як виток права. При цьому слід звернути увагу на те, що цивільно-правові звичаї як джерело права має підпорядковану, по відношенню до закону, роль в системі джерел цивільного права України. Звичай, сфера застосування якого в регулюванні цивільних відносин не обмежується, в той же час, не може суперечити акту цивільного законодавства в цілому або цивільно-правовим договором зокрема.

В Україні існує певна система звичаїв і в підприємницькій діяльності. У переліку звичаїв, які наводяться деякими авторами [3, с. 77], називаються: найпростіші торговельні звичаї; класичні звичаї торгового обороту; установлені звичаї ділового обороту; звичаї ділового обороту, які знайшли своє відображення в корпоративних кодексах поведінки і т. п. Однак найпоширенішими в Україні є Міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів, так звані Правила ІНКОТЕРМС, які застосовуються як при укладанні зовнішньоекономічних договорів (контрактів), так і у внутрішньому цивільному обороті. Крім того, сьогодні сама практика підприємницького обороту виконує саморегулюючу функцію, визначаючи ті сфери, в яких застосування звичаїв склалося історично і широко практикується сьогодні, наприклад, сфера торгового мореплавання. у юридичній літературі, виходячи з наведеного вище правила ст. 7 ЦК України, виділяються деякі ознаки звичаю ділового обороту, зокрема: він є правилом поведінки, соціальною нормою, яка встановлює необхідне, бажане чи можливе поведінка учасників цивільних відносин при певних умовах; звичайне правило поведінки повинно бути прийнятим в певній сфері цивільних відносин, тобто для того, щоб отримати статус звичаю, це правило повинно «працювати» на регулювання цивільних відносин у певній сфері протягом певного, щодо тривалого проміжку часу; це правило не повинно бути встановлено актами цивільного законодавства [4, с. 98-99].

Отже, підкреслюючи важливість звичаїв як соціальних регуляторів в цілому, так і в підприємницькій практиці зокрема, слід звернути увагу на те, що застосування звичаїв ділового обороту в щоденній підприємницькій практиці сьогодні є незначною в зв'язку з відсутністю відповідного досвіду.

На нашу думку, однією із існуючих проблем застосування звичаїв у цивільному праві є те, що сучасна юридична наука недостатньо уваги приділяє проблемі застосування норм-звичаїв, у тому ж числі звичаїв у сімейному, транспортному, господарському праві тощо. Я гадаю, що доцільно буде визначити найбільш перспективні напрями у дослідженні та визначити окремі звичаї, що практично застосовуються в сучасній Україні, та вивчення міри їх впливу на реальне регулювання суспільних відносин, а також провести дослідження у застосуванні практики правових звичаїв фізичними, юридичними особами, державними органами та судами.

1. Цивільне право України. Особлива частина: підруч. 3-є вид., пероб. і доп. За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. К. : Юрінком Інтер, 2010. Т. 2. 976 с.

2. Майданик Р.А. Джерела цивільного права України : поняття, система, види Р.А. Майданик. Право України. №5. 2013. С. 295-309.

3. Озель В. Звичай у системі права України. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 6. С. 201–205.

4. Толкачова Н.Є. Правовий звичай, узвичаєність, звичай ділового обороту – форми права сучасної України: проблеми застосування. *Соціологія права*. 2011. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/socpr/2011_2/Tolkachova.pdf.